

Κεφάλαιο Α: Η οθωμανική επέκταση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη

Η οθωμανική επέκταση ξεκίνησε περίπου το 1300 μ.Χ. από τη βορειοδυτική Μικρά Ασία και συνεχίστηκε μέχρι τον ύστερο 17^ο αιώνα, με τελευταία σημαντική κατάκτηση, το 1672, την Ποδολία, επαρχία της Πολωνίας - Λιθουανίας την εποχή εκείνη και τμήμα της Ουκρανίας σήμερα. Μέσα σε ένα διάστημα τριών αιώνων, η επέκταση μετέβαλε ένα μικρό βασίλειο ημινομάδων ποιμένων σε μία γραφειοκρατική αυτοκρατορία διεθνούς εμβέλειας.

Το μεγαλύτερο μέρος της Νοτιοανατολικής Ευρώπης κατακτήθηκε κατά τον 14^ο-15^ο αιώνα, ορισμένες περιοχές ωστόσο, είτε κατακτήθηκαν αργότερα (όπως η Σλαβονία, το Βανάτο, η Κύπρος, η Κρήτη) είτε έμειναν εκτός οθωμανικής κυριαρχίας (όπως η Κέρκυρα, η Δαλματία, η Κροατία, η Σλοβενία). Για τους λαούς των περιοχών αυτών, η οθωμανική κατάκτηση αποτελούσε ένα σημαντικό γεγονός: διαμόρφωσε τις ζωές τους σε βραχυπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο επίπεδο. Οι ιστορικοί εξέφρασαν ποικίλες και συχνά αντικρουόμενες απόψεις αναφορικά με αυτήν τη διαδικασία. Οι περισσότεροι την αφηγήθηκαν ορμώμενοι από μία εθνοκεντρική οπτική, παρόλο που οι λαοί των ύστερων μεσαιωνικών χρόνων σπάνια αντιλαμβάνονταν τον κόσμο γύρω τους με εθνολογικά κριτήρια. Αυτοί οι ιστορικοί παρουσίασαν τη διαδικασία της επέκτασης ως μία αλληλουχία ηρωικών στρατιωτικών επιτευγμάτων, με τους ιδιαίτερους λαούς τους να μάχονται γενναία ενάντια σε ισχυρούς εχθρούς. Η οθωμανική κατάκτηση ήταν γι' αυτούς, είτε μια καταστροφή για τους λαούς τους και / ή τον ευρωπαϊκό πολιτισμό είτε αντίθετα, η εγκαθίδρυση μιας ευεργετικής οθωμανικής ειρήνης. Για άλλους ιστορικούς, η αληθινή φύση της κατακτητικής διαδικασίας ήταν πιο σύνθετη: εθνοτικά, θρησκευτικά και ηθικά όρια συχνά συγχέονταν· μεγάλες εκστρατείες συνδυάζονταν με ελάσσοнос σημασίας συρράξεις. Σε τοπικό επίπεδο, τα κίνητρα και οι αντιλήψεις των ανθρώπων δεν μπορούσαν να ενταχθούν σε σαφώς οριοθετημένα πλαίσια όπως αυτά που αντιλαμβάνονταν οι σύγχρονοι ιστορικοί. Η εξασφάλιση της συνεργασίας αποδεικνυόταν συχνά εξίσου σημαντική με τη δράση στα πεδία μαχών. Ο ηρωισμός και η αφοσίωση σε διάφορα ιδεώδη αποτελούσαν μέρος της εικόνας της εποχής· το ίδιο και η βία, η οδύνη και η προδοσία.

Το πρώτο κεφάλαιο του παρόντος βιβλίου δε στοχεύει στην λεπτομερή τεκμηρίωση της διαδικασίας της οθωμανικής κατάκτησης και της αντίστασης των διάφορων λαών σε αυτήν. Παρέχει μόνο έναν περιορισμένο αριθμό πηγών, προκειμένου να επιτρέψει στους μαθητές να αντιληφθούν την πολυπλοκότητα της διαδικασίας και τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι της εποχής έζησαν και αντιλήφθηκαν τα γεγονότα.

I. Τα πρώτα στάδια του οθωμανικού κράτους στην Ανατολία

A-1. Οι γάμοι του Ορχάν με την κόρη του τεκβούρ¹ του Γιαρ Χισάρ

Μέρος 13

Το μέρος αυτό αφηγείται την ιστορία μιας νεαρής νύμφης που κλέψανε και που ήταν η κόρη του τεκβούρ του Γιαρ Χισάρ· σε ποιον την έδωσαν και τι απέγινε.

Ο Οσμάν Γαζής² την έδωσε στο γιο του Ορχάν Γαζή³, το κορίτσι που ονομαζόταν Υλυφέρ Χατούν. Και ο Ορχάν είχε ήδη γίνει ένας γενναίος, νέος άνδρας. [...] Και όταν κατάκτησαν αυτά τα τέσσερα κάστρα [Μπιλετζίκ, Γιαρ Χισάρ, Ινεγκιέλ, Άγιος Νικόλας], έφεραν την ειρήνη και τη δικαιοσύνη στην περιοχή. Και όλοι [οι κάτοικοι των χωριών] επέστρεψαν και εγκαταστά-

1 Τεκβούρ ή τεκφούρ ονομαζόταν ο χριστιανός ηγέτης κρατιδίου της Μικράς Ασίας, η επικράτεια του οποίου είχε ενσωματωθεί στις οθωμανικές κτήσεις.

2 Οσμάν Α΄: ιδρυτής του οθωμανικού κράτους· κυβέρνησε από το 1281 έως το 1324.

3 Ορχάν: Οθωμανός ηγέτης (1324-1362).

θηκαν, όπου ανήκαν. Άρχισαν να περνούν καλύτερα από ό,τι περνούσαν με τους απίστους. Γιατί όταν μάθαιναν πόσο καλά περνούσαν τώρα αυτοί οι απίστοι, άρχισαν να καταφθάνουν ακόμα και άνθρωποι από άλλες περιοχές. Λοιπόν, ο Οσμάν Γαζής ήθελε να κάνει ένα γάμο για να δώσει την Υλνυφέρ Χατούν γυναίκα στο γιο του Ορχάν Γαζή. Έτσι κι έκανε. Η Υλνυφέρ Χατούν ήταν εκείνη η γυναίκα που έχει τον *τεκκέ* (οίκημα των δεξιά από το κάστρο της Μπούρσας (Προύσα), κοντά στην πύλη της Καπλούτζα (θερμές πηγές). Κι ήταν αυτή που έχτισε τη γέφυρα πάνω από το ρυάκι Υλνυφέρ. Κι αυτή η γέφυρα είναι που έδωσε το όνομα στο ρυάκι. Και ο Μουράτ Χαν Γαζής⁴ και ο Σουλεϊμάν πασάς⁵ είναι γιοι της. Και οι δυο πατέρες τους έχουν τον Ορχάν Γαζή. Όταν η γυναίκα χάθηκε, την έθαψαν κοντά στον Ορχάν Γαζή μέσα στο κάστρο της Μπούρσας.

Aşıkpaşa-zâde, σ. 102.

Το χρονικό του Ασίκπασαζαντε είναι ένα από τα πρώτα χρονικά της οθωμανικής δυναστείας, γραμμένο ωστόσο τον 15^ο αιώνα, δηλαδή έναν αιώνα περίπου, μετά τα γεγονότα τα οποία εξιστορεί.

Γιατί ο Ορχάν Γαζής παντρεύτηκε την κόρη του *τεκβούρ*; Γιατί ο πατέρας του πήρε την απόφαση για τον γάμο; Φανταστείτε τον εαυτό σας στη θέση του Ορχάν.

Σύμφωνα με τον Ασίκπασαζαντε, ποιες ήταν οι πιο σημαντικές ιδιότητες που έπρεπε να χαρακτηρίζουν μία Οθωμανή των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων;

A-2. Η κατάληψη του Καρατζά Χισάρ και η πρώτη ανάγνωση του *χουτμπέ* στο όνομα του Οσμάν Γαζή

Μέρος 14

Το μέρος αυτό αφηγείται πώς ο Οσμάν Γαζής έκανε να γίνεται η προσευχή της Παρασκευής στο όνομά του και πώς κατάφερε να το επιβάλλει στην πόλη.

Όταν κατέλαβε το Καρατζά Χισάρ, [πολλά από] τα σπίτια της πόλης ερήμωσαν. Και πολλοί άνθρωποι έρχονταν από την επαρχία Γκερμιγιάν και άλλες επαρχίες. Ζητούσαν από τον Οσμάν Γαζή να τους βρει κατοικίες. Έτσι, ο Οσμάν Γαζής τους έδινε κατοικίες. Και δεν άργησε η πόλη να ανθήσει. Και μετέτρεψαν τις πολυάριθμες εκκλησίες της σε τζαμιά. Κι ύστερα έστησαν μια αγορά. Κι οι άνθρωποι αυτοί [*καβίμ* (*kavim*), σημαίνει επίσης φυλή] συμφώνησαν να τηρούν την προσευχή της Παρασκευής κι ακόμα να ζητήσουν έναν *καδή* [*kadi*: μουσουλμάνος ιεροδικαστής]. Υπήρχε εκεί ένας άγιος άνθρωπος με το όνομα Ντουρσούν Φακί. Κι ήταν αυτός που έκανε τον *ιμάμη* [*imam*] για τη φυλή. Και σε αυτόν είπαν τι είχαν στο μυαλό τους. Τότε αυτός βγήκε μπροστά. Είπε στον πεθερό του Οσμάν Γαζή, Εντέ Μπα. Πριν όμως τελειώσει, εμφανίστηκε ο Οσμάν Γαζής. Ρώτησε. Κατάλαβε τι ήθελαν. Ο Οσμάν Γαζής μίλησε: «Οτιδήποτε υπάρχει, που πρέπει να γίνει, να το κάνετε» είπε. Ο Ντουρσούν Φακί μίλησε: «Ω! χάνε μου! Χρειαζόμαστε την άδεια του σουλτάνου⁶» είπε. Ο Οσμάν Γαζής μίλησε: «Με το σπαθί μου κατέλαβα αυτήν την πόλη. Και τι έκανε ο σουλτάνος για να του ζητήσω την άδεια; Ο ίδιος Αλλάχ που του παραχώρησε το σουλτανάτο του, μου παραχώρησε τον Γαζά μου [*gaza*: ιερός πόλεμος] και το χανάτο μου» είπε. «Και αν μου πει ότι έρχεται από τον Οίκο των Σελτζούκων [*Αλ-ί Σαλτζουκβάν* (*Al-i Saljukvan*)], θα του πω ότι εγώ είμαι ο γιος του Γκιок Αλπ. Και εάν ισχυριστεί ότι έφτασε σε αυτά τα εδάφη πριν από μας, ήταν ο παππούς μου ο Σουλεϊμανσάχ που έφτασε πριν από αυτόν» είπε. Και με αυτά τα λόγια οι άνθρωποι αυτοί [ή: η φυλή] πείστηκαν. Έδωσε τον τίτλο του *καδή* και το δικαίωμα να κηρύσσει στον Ντουρσούν Φακί. Ο *χουτμπές* [*hutbe*] της Παρασκευής διαβάστηκε για πρώτη φορά στο Καρατζά Χισάρ. Εκεί έκαναν τις προσευχές του *μπαϊράμ* [*bayram*] τους.

Aşıkpaşa-zâde, σ. 102-103.

⁴ Μουράτ Α': Οθωμανός σουλτάνος (1362-1389).

⁵ Σουλεϊμάν Πασά: ο μεγαλύτερος γιος του Ορχάν ήταν επικεφαλής των Οθωμανών στις πρώτες τους επιδρομές στη Βαλκανική χερσόνησο και κατέκτησε την Καλλίπολη (1354)· πέθανε το 1357.

⁶ Την άδεια του σελτζούκου σουλτάνου της Κόνια (Ικόνιον) που ήταν επισήμως ο ανώτατος ηγέτης των ακριτών στρατιωτικών ηγετών, όπως ο Οσμάν.

Στην πολιτική παράδοση του Ισλάμ, η ανάγνωση του *χουτμπέ* της Παρασκευής στο όνομα του ηγέτη αποτελεί προνόμιο του κυρίαρχου, του ανεξάρτητου ηγέτη. Το χρονικό του 15^{ου} αιώνα διαστρεβλώνει την ιστορική πραγματικότητα του πρώιμου 14^{ου} αιώνα: στην πραγματικότητα η κυριαρχία του σουλτάνου των Σελτζούκων έληξε το 1307 από τους Μογγόλους, προτού επιχειρήσει ο Οσμάν να κατοχυρώσει την κυριαρχία του. Επιπλέον, μετά το 1307 ο Οσμάν και αργότερα ο γιος του Ορχάν απέδιδε φόρο υποτέλειας στη

μογγολική αυτοκρατορία των Ιλχανιδών στην Περσία μέχρι το θάνατό του στα τέλη της δεκαετίας του 1330.

Ποιες ήταν οι στρατηγικές που χρησιμοποίησε ο Οσμάν προκειμένου να επεκτείνει το εύρος της εξουσίας του; Τι πληροφορίες μας παρέχουν τα δύο κείμενα αναφορικά με τις εθνικές και θρησκευτικές δομές της βορειοδυτικής Ανατολίας στις απαρχές της οθωμανικής κατάκτησης;

II. Η οθωμανική κατάκτηση της Βαλκανικής χερσονήσου

A-3. Οι αντιθέσεις μεταξύ των χριστιανικών κρατών των Βαλκανίων και η σημασία τους για τη διευκόλυνση της οθωμανικής επέκτασης

Μόνο ο Αμοράτ⁷ επιβίωσε που ήταν νέος και απείθαρχος και αντιστάθηκε πεισματικά στους Βουλγάρους. Ήθελε από τους Έλληνες να τον αφήσουν να περάσει από τα εδάφη τους, όμως τον σταμάτησαν πολυάριθμα πλοία και βάρκες τα οποία ο Καντακουζηνός⁸ κρατούσε και συντηρούσε πολύ καλά, προκειμένου να ελέγχει το πέρασμα της Καλλίπολης. Ο Αμοράτ, όπως είπαμε, αναγκάστηκε να διασχίσει τη θάλασσα. Και όταν ο Καντακουζηνός είδε ότι δεν μπορούσε να θρέψει τους στρατιώτες στα πλοία, γιατί υπήρχε λίγο ψωμί και χοιρινό και το ίδιο το ταμείο άδειαζε με την κάθε νέα μέρα που περνούσε, έτσι ώστε τα δουκάτα και το ασήμι δεν έφταναν, συλλογίστηκε την κατάσταση και έστειλε απεσταλμένους στο Τίρνοβο, στο βούλγαρο τσάρο Αλέξανδρο⁹ ζητώντας τη συνδρομή του για να θρέψει τους στρατιώτες του, ώστε να μπορούν να φυλούν το πέρασμα. Ωστόσο, όταν τα άκουσαν αυτά, οι Βούλγαροι χλεύασαν και περιέπαιξαν τους Έλληνες και όχι μόνο τους πρόσβαλαν, αλλά αποκάλεσαν και τις γυναίκες και τις μανάδες τους με υβριστικές λέξεις και μετά τους έστειλαν πίσω, χωρίς να τους δώσουν τίποτα. Όταν τα έμαθε αυτά ο Καντακουζηνός έπεσε σε βαθιά θλίψη και δεν ήξερε τι να κάνει. Έπειτα

ο Καντακουζηνός έστειλε απεσταλμένους και στους βουλγάρους τσάρους και στους σέρβους ηγεμόνες με το μήνυμα: «Δεν θέλετε να μας βοηθήσετε, μα θα το μετανιώσετε». Όμως αυτοί δεν συνερίστηκαν τα λόγια του και απάντησαν έτσι: «Όταν οι Τούρκοι φτάσουν σε μας, θα υπερασπιστούμε τους εαυτούς μας μόνοι μας». Έπειτα ο Καντακουζηνός έκανε μια συμφωνία με τον Αμοράτ, έδωσαν όρκο και αντάλλαξαν επιστολές που σώζονται ακόμα στις μέρες μας, ότι οι Τούρκοι δεν θα πειράξουν ποτέ τους Έλληνες ούτε στη Ρωμανία¹⁰ ούτε στη Μακεδονία. Οι Τούρκοι ορκίστηκαν να κρατήσουν την υπόσχεσή τους και τότε ο Καντακουζηνός άφησε τους Τούρκους να περάσουν από την Καλλίπολη.

Georgieva, Kitanov, σ. 4-6.

Ο ανώνυμος συγγραφέας του βουλγαρικού Χρονικού του 16^{ου} αιώνα έχει μόνο μια αόριστη και εσφαλμένη αντίληψη για τα ιστορικά συμβάντα των μέσων του 14^{ου} αιώνα. Στην πραγματικότητα ο Ιωάννης Καντακουζηνός ζήτησε από τους Οθωμανούς και τον αρχηγό τους Σουλεϊμάν, γιο του Ορχάν και μεγαλύτερο αδελφό του Μουράτ, να τον βοηθήσουν στην εμφύλια σύρραξή του με τον αυτοκράτορα Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγο (1341-1391). Την ίδια εποχή, ο αρχηγός των Σέρβων Στέφανος Δ΄ Ντουσάν (1331-1355) είδε την βυζαντινή εμφύλια σύρραξη ως ευκαιρία για να κατακτήσει βυζαντινά εδάφη.

7 Η βουλγαρική μορφή του ονόματος του Μουράτ Α΄ (1362-1389).

8 Ιωάννης ΣΤ΄ Καντακουζηνός: βυζαντινός αυτοκράτορας, 1341-1354· όταν εξαναγκάστηκε να παραιτηθεί, έγινε μοναχός και αναδείχθηκε σε έναν από τους σημαντικότερους λογίους του ύστερου Μεσαίωνα.

9 Ιβάν Αλεξάντερ ή Ιωάννης ΣΤ΄ Αλέξανδρος (1331-1371).

10 Στους μεσαιωνικούς χρόνους ονόμαζαν έτσι την επικράτεια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Θεωρείτε ότι η εσφαλμένη γνώση των γεγονότων του ανώνυμου βουλγαρικού Χρονικού υπονομεύει τη γενικότερη αξιοπιστία του κειμένου; Μήπως η εσφαλμένη γνώση προκαλείται από την πρόθεση του συγγραφέα να περάσει ένα συγκεκριμένο «μήνυμα»;

A-4. Φιρμάνι του Μουράτ Α΄ που επικυρώνει το δικαίωμα του Εβρενός Μπέη να διοικεί την επικράτεια της νότιας Μακεδονίας (1386)

Η Ύψιστη Αυτοκρατορική αρχή διατάσσει τα ακόλουθα:

Στην αξιότητά Του, στο καταφύγιο της επικράτειας, τον ιδρυτή της επαρχίας, το καύχημα των ιερών κατακτητών, τον αρχηγό των πολεμιστών της πίστης και τον εξολοθρευτή των απίστων και των ειδωλολατρών, τον Γαζή Χατζή Εβρενός Μπέη – είθε η ευτυχία του να κρατήσει για πάντα – που πέρασε από την επαρχία της Ρούμελης μαζί με τον αδελφό μου και αφέντη του, Γαζή Σουλειϊμάν, και κατάκτησε τα εδάφη της. Για τις υπηρεσίες του, του αποδίδω: την πόλη της Γκιουμουρτζίνας, έπειτα την πόλη των Σερρών μέχρι τη Βίτολα (Μοναστήρι) και τη Βίγλιστα και τη Χρούπιστα οι οποίες μπορούν να θεωρηθούν ένα σαντζάκι (με πρόσοδο δέκα φορές εκατό χιλιάδες ακτσέδες¹¹), όλα αυτά τα κέρδισε με το ξίφος του.

Επίσης, σε χρήζω γενικό διοικητή σε όλα αυτά τα εδάφη και στους μαχητές της πίστης και στους στρατιώτες και σε διατάσσω: να είσαι αληθινός αφέντης. Πρόσεχε όμως, να μην σε πιάσει η ματαιοδοξία και πεις: «Ξεκίνησα και κατάκτησα αυτά τα μέρη της Ρούμελης», αλλά θα ήταν καλύτερα να γνωρίζεις ότι η γη ανήκει πρώτα στο Θεό και έπειτα στον Προφήτη του. Και μετά από διαταγή του ύψιστου Θεού και του Προφήτη και του αποδέκτη του δόθηκε σ' εσένα.

Odbrani, I, σ. 187-189.

Ο Εβρενός είναι ένας από τους πρώτους αρχηγούς των *ακιντζήδων* [*akinci*: ιππικό σώμα ατάκτων που μάχονται για τα λάφυρα]. Το φιρμάνι του 1386 εντάσσεται στη συστηματική προσπάθεια του Μουράτ Α΄ να ενώσει τους στρατιωτικούς ηγέτες οι οποίοι συχνά στα πρώτα στάδια της οθωμανικής επέκτασης δρούσαν ανεξάρτητα από το κρατικό σύστημα.

Με ποιους τρόπους επιχειρεί ο Μουράτ Α΄ να εξασφαλίσει την υποταγή και τη νομιμοφροσύνη του Εβρενός Μπέη;

A-5. Ο ρόλος των τοπικών / γηγενών συνεργατών στην οθωμανική επέκταση στα Βαλκάνια

Σύμφωνα με την αποδεκτή παράδοση [*ριβαγιέτ ιντερλέρ κι* (*rivayet iderler ki*)], οι περιοχές που κατείχε ο Σοσμανόζ¹², γιος του Αλεξέντερου, βρίσκονταν από τη μεριά του Εντιρνέ [Αδριανούπολη] στον ποταμό Δούναβη. Πλησιάζοντας τη Βλαχία, ό,τι βρισκόταν από την πέρα πλευρά του Δούναβη ήταν η Βλαχία και ό,τι βρισκόταν από αυτήν την πλευρά ήταν η γη του Σοσμανόζ. Και ήταν πραγματικά μια όμορφη και πλούσια επαρχία. Έδινε μέλι και βούτυρο και πρόβατα σε όλο τον κόσμο. Και απολάμβανε περισσότερο από κάθε άλλη επαρχία κάθε είδους γεννήματα και εισοδήματα. Και τα δυνατά της κάστρα αριθμούσαν πάνω από σαράντα. [...]

Η ιστορία της άφιξης του Αλί Πασά¹³ κοντά στο κάστρο της Πραβαντίγια

Λέγεται λοιπόν, ότι ο Αλί Πασά, όταν μάζεψε και συγκέντρωσε τη στρατιά του, ξεκίνησε από το Εντιρνέ για να φτάσει στο Αϊντός (Αετός). Ο *σούμπασης* [*subasi*: διοικητής του καζά, συνώνυμο του βοεβόδα] της Πραβαντίγια, κάποιος Χουσεϊν Μπέης που ήταν μάλιστα άπιστος, αλλά είχε ανταμειφθεί για τη γενναιοδωρία του, συνάντησε και καλωσόρισε τον πασά. Τον φιλοξένησε.

11 *Akçe* (*asperi*) (ελλ. ακτσές ή άσπρο): ασημένιο οθωμανικό νόμισμα μικρής αξίας· ευρέως διαδεδομένο νόμισμα κι επίσης, λογιστικό ισοδύναμο κατά τον 14ο-17ο αιώνα.

12 Ιβάν (ή Ιωάννης) Σιαμάν: βούλγαρος τσάρος του Τιρνόβου (1371-1395), γιος του Ιβάν Αλεξάντερ (1331-1371).

13 Ο Αλί Πασά Τσανταρλιζάντε (*Ali Paşa Çandarlızade*), γιος του Χαλίλ Χαβρεντίν Πασά (*Halil Hayreddin Paşa*), έγινε όπως και ο πατέρας του στρατιωτικός δικαστής, στρατιωτικός διοικητής και στη συνέχεια, μεγάλος βεζύρης από το 1389 έως το θάνατό του το 1407. Αποδείχθηκε ότι διέθετε εξαιρετικές διοικητικές, διπλωματικές και στρατιωτικές ικανότητες, καθώς υπηρέτησε με επιτυχία τρεις σουλτάνους, τους Μουράτ Α΄, Βαγιαζίτ Α΄ και Σουλεϊμάν Τσελεμπί.

Ο πασάς τότε διέσχισε το ρυάκι Καμτσι και έφτασε στο κάστρο του Τσενέκε. Εκεί αναπαύθηκε για μια μέρα, αλλά την επόμενη μέρα κατέβηκε κοντά στην Πραβαντίγια. Μάζεψε χίλια παλικάρια για να συνοδέψουν τον Γιαχσί Μπέη, γιο του Τεμούρ-τας, που τον έστειλε πίσω στην Πραβαντίγια με τα λόγια: «Προσπάθησε να δεις αν μπορείς να βρεις κανένα τέχνασμα για να πάρουμε την Πραβαντίγια». Έτσι, ο Γιαχσί Μπέης ξεκίνησε και έφτασε έξω από την Πραβαντίγια. Έψαξαν να βρουν μέρος να στρατοπεδεύσουν. Ήταν χειμώνας. Χιόνιζε. Ο Χουσεϊν Μπέης που λυπήθηκε τα άλογα και θέλησε να τα προφυλάξει από το κρύο, καθώς δεν ήξερε γιατί είχαν έρθει, τους έβαλε στο Τασ-χισάρ [δηλ. Λίθινο Πύργο]. Όταν έφτασαν στο Τασ-χισάρ, τη νύχτα χύθηκαν κρυφά στον πύργο του κάστρου, πήραν το κάστρο κι έστειλαν κάποιον Μουράτ στον πασά με τα καλά νέα. Την άλλη μέρα ο ίδιος ο πασάς κινήθηκε, έφτασε στην Πραβαντίγια, μπήκε στο κάστρο και τοποθέτησε φρουρά, ενώ ο μουεζίνης φώναζε τους πιστούς και οδηγούσε τη λατρεία. Και ο πασάς, αφού εξόπλισε κι εφοδίασε το κάστρο, ήρθε και στρατοπέδευσε στο Βεντσέν. Όταν τον είδαν να φτάνει, οι άνθρωποι του κάστρου τού πήγαν τα κλειδιά του φρουρίου. Ακολούθως, και τα κλειδιά του Μαντάρα και του Σουμνί πήγαν και του τα παρέδωσαν. Μετά, ο πασάς πήγε και μπήκε στο κάστρο του Σουμνί και ενίσχυσε τις οχυρώσεις.

Neşrî, σ. 245-247.

🔑 Το οθωμανικό χρονικό του πρώιμου 16^{ου} αιώνα επιχειρεί να αναδείξει τα χαρίσματα των οθωμανών κατακτητών και αποφεύγει να εστιάσει στις συναλλαγές τους με τους τοπικούς ηγεμόνες της ανατολικής Βουλγαρίας. Ωστόσο, τεκμήρια της συνεργασίας τους μπορούν εύκολα να εντοπιστούν στην πηγή.

📌 Τι νομίζετε ότι συνέβη στον χριστιανό σούμπαση της Πραβαντίγια μετά την οθωμανική κατάκτηση; Τι υποδηλώνει το όνομα «Χουσεϊν Μπέης»; Ο Χουσεϊν Μπέης ήταν προδότης ή θύμα «απάτης»; Ήταν γενναϊόδωρος, διαφθαρμένος ή τρυφερός (θυμηθείτε ότι λυπήθηκε τα άλογα); Ή διέθετε όλα αυτά τα γνωρίσματα ταυτόχρονα; Να συγκρίνετε τις πράξεις του Αλί Πασά με τις πράξεις του Χουσεϊν Μπέη. Ποιος διέθετε περισσότερες ικανότητες ως πολιτικός-πολεμιστής; Με ποιον τρόπο τα προσωπικά γνωρίσματα (των πρωταγωνιστών) χρωματίζουν τα ιστορικά γεγονότα;

► **Εικ. 1. Ο Βαγιαζήτ Α΄ επιχειρεί να διασώσει την πολιορκούμενη Νικόπολη μία νύχτα πριν από τη μάχη με τους Σταυροφόρους (1396). Οθωμανική μικρογραφία (περίπου 1584)**

Lewis, σ. 292.

📌 Γιατί οι χριστιανοί απεικονίζονται με ενδυμασίες του 16^{ου} αιώνα; Βρείτε ένα ακόμα στοιχείο στη μικρογραφία που δεν χρησιμοποιούσαν οι Οθωμανοί του 14^{ου} αιώνα. Πώς εμφανίζεται ο σουλτάνος σε σχέση με άλλα πρόσωπα, π.χ. τους χριστιανούς; Γιατί οι μορφές εμφανίζονται τόσο μεγάλες σε σχέση με το γενικότερο σκηνικό και τα κτίσματα;

A-6. Οι ερμηνείες του 14^{ου} αιώνα για τις επιτυχίες των Οθωμανών έναντι των Χριστιανών

A. Γρηγόριος Παλαμάς (1354)

[...] ως και τίνας τούτων προσβαλείν εκεί και εις λόγους ελθείν και τ'άλλα μηδέν ισχυρούς φανέντας την αιχμαλωσίαν ημίν προφέρειν ως τι σημείον της περι το σέβας ουκ ασφαλείας.

Μεγαλαυχούσι γαρ το δυσσεβές και θεομισές και παμμίαρον τούτο γένος ως υπό της σφων θεοφιλείας επικρατούντες Ρωμαίων¹⁴, αγνοούντες ως «ο κόσμος ούτος εν τω πονηρώ κείται» και τούτον το πλέον ως επί το πλέον έχουσιν οι κακοί και δούλοι των κάτω και το γειτονούν όπλοις εκβιαζόμενοι· διο και τον μέχρι Κωνσταντίνου, του θεοφιλώς ως αληθώς βασιλεύσαντος, πάντα χρόνον ειδωλολάτρη μικρού το κράτος είχαν της οικουμένης, εξ εκείνου δε πάλιν πολύ του μεταξύ χρόνον μηδεν ή μικρόν διαφέροντες των προτέρων.

Χρήστου, σ.124.

Ο Γρηγόριος Παλαμάς (1296-1359, αγιοποιήθηκε το 1368) ήταν ένας από τους σημαντικότερους ορθόδοξους θεολόγους του 14^{ου} αιώνα. Υπήρξε απολογητής και θεωρητικός του ησυχασμού και διετέλεσε Αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης. Το 1354 πέρασε ένα χρόνο σε καθεστώς αιχμαλωσίας από τους Οθωμανούς, ενώ στη συνέχεια απελευθερώθηκε, αφού πρώτα κατέβαλαν λύτρα γι' αυτόν οι Σέρβοι. Το παραπάνω χωρίο προέρχεται από επιστολή προς το εκκλησιασμά του στη Θεσσαλονίκη, όπου περιγράφει τη ζωή του στη διάρκεια της αιχμαλωσίας του.

B. Χανς Σίλτμπεργκερ (1396)

Οι άπιστοι λένε ότι δεν κατέκτησαν τα χριστιανικά εδάφη ούτε χάρη στην ισχύ και τη σοφία τους ούτε χάρη στην ιερότητα και την ταπεινότητά τους, αλλά εξαιτίας της αμαρτίας, της ακολασίας και της αλαζονείας που επικρατούσαν στους Χριστιανούς. Γι αυτό ο Ύψιστος Θεός τους προόριζε να κατακτήσουν τα

χριστιανικά εδάφη και να κατακτούν ολοένα και περισσότερα, γιατί οι Χριστιανοί δεν συμμόρφωναν τη νομοθεσία τους στους νόμους, τόσο τους εκκλησιαστικούς όσο και τους κοσμικούς, και με τους νόμους τους αναζητούσαν μόνο κέρδη και οφέλη, οι πλούσιοι καταπίεζαν τους φτωχούς με τους αυλικούς τους τρόπους, δεν βοηθούσαν τους φτωχούς παρέχοντάς τους ιδιοκτησία ή δικαιοσύνη κι επιπλέον, δεν υπάκουαν στους θρησκευτικούς κανόνες που τους κληροδότησε ο Μεσσίας.

Τις συμφορές και τον όλεθρο που τους βρήκαν, τα είχε όλα προνοήσει ο Θεός εξαιτίας της αδικίας και της ακολασίας τους.

Schilteberg, σ. 133.

Ο Χανς Σίλτμπεργκερ πήρε μέρος στη σταυροφορία του 1396 και αιχμαλωτίστηκε στη μάχη της Νικόπολης. Οι «ταξιδιωτικές σημειώσεις» του αποτελούν μία από τις πρώτες δυτικές πηγές για τους Οθωμανούς.

Να συγκρίνετε τις ηθικές αιτιολογήσεις της επιτυχίας των Οθωμανών που παρατίθενται στα κείμενα A-3 και A-6. Τι πιστεύετε για το λογικό-θεολογικό σχήμα που περιγράφεται στις πηγές; Θα μπορούσε να αναφέρεται στην εποχή μας;

A-7. Οι χριστιανοί τιμαριώτες της επαρχίας Αρβανίντ στην Αλβανία (1431/1432)

153 – Το τιμάρι που είχε ο Πέτρος, που φαίνεται πως ήταν συγγενής εξ αγχιστείας του γραφέα Γιώργη, και για αυτό απέκτησε το τιμάρι. Επί του[τεθνεώτα;] Σουλτάνου¹⁵ μας ήταν ο Ομέρ του Σαρουχάν που [πρώτος;] το καρπώθηκε. Επί του Σουλτάνου¹⁶ μας, δόθηκε στον σημερινό ιδιοκτήτη που κατέχει ένα παραχωρητήριο από τον Σουλτάνο μας. Χωριό Λάγος, 6 νοικοκυριά, 1 χήρα. [Προσδοκώμενη] πρόσσοδος: 531 ακτσέδες.

İnalçık 1987, σ. 59.

¹⁴ «Ρωμαίοι» ήταν η ονομασία που χρησιμοποιούσαν οι ίδιοι για το λαό και την αυτοκρατορία. Από τα μέσα του 16ου αιώνα η ιστοριογραφία χρησιμοποιεί τον όρο «Βυζαντινοί».

¹⁵ Μωάμεθ Α' (1403-1421)

¹⁶ Μουράτ Β' (1421-1451)

 Στα πρώιμα στάδια της κυριαρχίας τους, οι Οθωμανοί επιχείρησαν να εξασφαλίσουν τη συνεργασία τουλάχιστον ενός τμήματος των τοπικών ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων. Έτσι, ενσωμάτωσαν τα σημαντικότερα μέλη των τοπικών κοινοτήτων ως υποτελείς, ζητώντας τους συχνά να στείλουν τους γιους τους ως ομήρους στην αυλή του σουλτάνου (τέτοια υπήρξε η περίπτωση του φημισμένου Σκεντέρμπεη που το αρχικό του όνομα ήταν Γεώργιος Καστριώτης και ήταν γιος τού Ιωάννη Καστριώτη, αφέντη της Μεσαίας Αλβανίας). Παράλληλα, παραχωρούσαν μικρότερα τιμάρια σε χριστιανούς, κατώτερα μέλη της τοπικής αριστοκρατίας, όπως μαρτυρούν τα κατάστιχα. Με την εδραίωση της οθωμανικής εξουσίας, η κατάσταση αυτή άλλαξε και τιμάρια παραχωρούνταν μόνο στους μουσουλμάνους.

 Να προσέξετε ότι το κείμενο τεκμηριώνει την αντικατάσταση ενός μουσουλμάνου από έναν χριστιανό στην κατοχή τιμαρίου. Πώς εξηγείτε αυτήν την αλλαγή; Ποια άλλη μορφή συνεργασίας τεκμηριώνει αυτή η πηγή;

A-8. Οι σέρβοι δεσπότες ως υποτελείς των Οθωμανών (1432)

Μετά την πόλη Κρούσεβατς, διέσχισα τον ποταμό Μοράβα με πλοιάριο και μπήκα στην περιοχή του δεσπότη της Ρασκίας ή Σερβίας. Ότι βρίσκεται στην άλλη όχθη του ποταμού ανήκει στους Τούρκους και ό,τι βρίσκεται σε αυτήν την όχθη του ποταμού ανήκει σε αυτόν τον δεσπότη, που πληρώνει φόρο γύρω στα 50.000 δουκάτα (χρυσά νομίσματα) το χρόνο [...]. Έφτασα σε μια πόλη με το όνομα Νικοντέμ (Necudim), μια πόλη που μοιάζει με χωριό, και βρίσκεται σε μια πολύ ήσυχη και ωραία τοποθεσία. Και ο δεσπότης, που είπαμε, της Ρασκίας¹⁷ ζει στην πόλη αυτή γιατί είναι χτισμένη σε ένα μέρος με ωραία δάση και ποταμούς, κατάλληλο για κυνήγι μεγάλων

ζώων και επίσης για κυνήγι με γεράκι. Βρήκαμε αυτόν τον κυβερνήτη στους αγρούς, την ώρα που ξεκινούσε κυνήγι με γεράκι στο ποτάμι μαζί με τους τρεις του γιους και με πενήντα περίπου ιππείς καθώς και έναν Τούρκο που είχε έρθει να του ζητήσει, εκ μέρους του Μεγάλου Τούρκου, να στείλει το γιο του και τους άντρες του στο στρατό, όπως συνήθίζεται. Γιατί, εκτός από το φόρο που πληρώνει, ο δεσπότης ήταν υποχρεωμένος, όταν του το ζητούσε ο Τούρκος, να στείλει το δεύτερο γιο του μαζί με 1000 ή 800 ιππείς. Επιπλέον, του έδωσε μία από τις κόρες του για γυναίκα¹⁸, και παρ'όλα αυτά εξακολουθούσε να φοβάται ότι μπορεί να του έπαιρναν και ολόκληρη τη χώρα. Μου είπαν ότι κάποιοι το ανέφεραν αυτό στον Τούρκο, ο οποίος απάντησε ότι με τον τρόπο που έχουν τώρα τα πράγματα παίρνει περισσότερους ιππείς απ'ότι θα έπαιρνε εάν είχε ο ίδιος τη χώρα, γιατί τότε θα έπρεπε να τη δώσει σε κάποιο σκλάβο του και αυτός δεν θα έπαιρνε τίποτα.

Le voyage, σ. 129, 131.

 Ο Μπερτραντόν ντε λα Μπροκιέρ ήταν ένας ευγενής από τη Βουργουνδία που ταξίδεψε πολύ στην Ανατολική Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή. Η Σερβία υπήρξε υποτελής στο οθωμανικό κράτος στο μεγαλύτερο μέρος της περιόδου 1389-1459.

 Με ποιον τρόπο εξασφάλιζαν οι Οθωμανοί τη νομιμότητα του σέρβου υποτελή τους; Ποια πλεονεκτήματα έδινε στην κάθε πλευρά αυτή η διευθέτηση;

A-9. Η άλωση του Νόβο Μπρντο (1455)

Από εκεί έφυγε ο αυτοκράτορας¹⁹ το 1455 και πολιόρκησε μια πόλη με το όνομα Νόβο Μπρντο, που σημαίνει Ασημένιο και Χρυσό Όρος, και την κατέκτησε με μια συμφωνία όμως, που έκανε με τους κατοίκους

¹⁷ Γεώργιος Μπράνκοβιτς, σέρβος ηγεμόνας 1427-1456. Έκτισε το οχυρό του Σμέντερεβο στο Δούναβη, το οποίο κατέστησε νέα του πρωτεύουσα, και επιχείρησε μέσα σε δύσκολες περιστάσεις να κρατήσει την ισορροπία ανάμεσα σε δύο γειτονικές δυνάμεις, το Βασίλειο της Ουγγαρίας και την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

¹⁸ Η κόρη του Γεωργίου Μπράνκοβιτς, Μάρα, έγινε μία από τις συζύγους του Μουράτ Β' (1421-1451).

¹⁹ Μωάμεθ Β' (1444-1481)

και τους υποσχέθηκε ότι θα τους άφηνε στα πατρογονικά τους σπίτια και δεν θα έπαιρνε τις νεαρές γυναίκες και τα παιδιά τους. Και όταν η πόλη παραδόθηκε, ο αυτοκράτορας διέταξε να κλείσουν όλες οι πύλες εκτός από μία. Όταν οι Τούρκοι μπήκαν στην πόλη, διέταξε τα μέλη όλων των οικογενειών να βγουν έξω από αυτήν την πύλη, αφήνοντας τα υπάρχοντά τους στα σπίτια τους. Έτσι κι έκαναν, ο ένας μετά τον άλλο. Και ο αυτοκράτορας που στεκόταν μπροστά από την πύλη για να διαλέξει, έβαζε τα αρσενικά παιδιά από τη μια πλευρά, τα θηλυκά παιδιά από την άλλη, και οι άντρες οδηγήθηκαν στην τάφρο και οι γυναίκες σε μια τέταρτη πλευρά. Μετά διέταξε να θανατωθούν όλοι οι επιφανείς άνθρωποι. Οι άλλοι ήταν ελεύθεροι να επιστρέψουν στην πόλη και δεν απαγορεύτηκε σε κανέναν να μείνει στην ιδιοκτησία του. Διάλεξε συνολικά 320 νέους άνδρες και 704 γυναίκες. Μοίρασε τις γυναίκες στους απίστευτους και κράτησε ο ίδιος τους άνδρες για γενίτσαρους και τους έστειλε στην Ανατολία από τη θάλασσα, όπου και παρέμειναν. Εγώ, που τα γράφω αυτά, ζούσα στην πόλη του Νόβο Μπρντο και με πήραν μαζί με τους δύο αδερφούς μου.

Mihailović, σ. 132-133.

🔑 Ο Κωνσταντίν Μιχαΐλοβιτς, γεννημένος γύρω στα 1435 κοντά στην πόλη Νόβο Μπρντο του Κοσόβου, οδηγήθηκε αιχμάλωτος στη Μικρά Ασία μαζί με άλλους νεαρούς Σέρβους. Εκεί υπηρέτησε στο σώμα των Γενίτσαρων κι έγινε αξιωματικός. Αργότερα, δραπέτευσε στην Πολωνία, όπου υπηρέτησε στην αυλή του βασιλιά, και πέθανε μετά το 1501. Οι αναμνήσεις του, γραμμένες μεταξύ 1497 και 1501, δημοσιεύτηκαν για πρώτη φορά στην Πράγα το 1565 με τον τίτλο *Η τουρκική ιστορία ή Χρονικό*.

📌 Να εκτιμήσετε την αξιοπιστία της συμφωνίας του Μωάμεθ Β΄ με τους κατοίκους του Νόβο Μπρντο. Υπήρχε καλύτερη επιλογή για τον γηγενή πληθυσμό; Να λάβετε υπόψη σας την ιδιαίτερη τύχη που επιφυλάχθηκε στον αφηγητή του κειμένου. Ποια είναι τα συναισθήματα που εκφράζει για τα γεγονότα που περιγράφει;

► **Εικ. 2.** Ο οθωμανικός στρατός νικά στη μάχη του Μόχατς (1526). Οθωμανική μικρογραφία (περ. 1588)

Lewis, σ. 285.

📌 Με ποιον τρόπο απεικονίζονται οι Ούγγροι; Να αναγνωρίσετε και να ταυτίσετε τον Σουλεϊμάν Α΄. Να συγκρίνετε αυτήν την απεικόνιση του σουλτάνου με εκείνη της εικόνας 1. Πώς είναι οπλισμένοι οι Γενίτσαροι;

A-10. Οι Τούρκοι καταστρέφουν τη Σλοβενία – επιστολή του αψβούργου κυβερνήτη της Καρνιόλης (1491)

Σε όλη μου τη ζωή, ποτέ δεν είδα τόσες συμφορές να βασανίζουν αυτήν τη χώρα. Όπου κι αν στρέψω το βλέμμα μου, όσο μακριά κι αν στείλω τους ακούθους μου, μου αναφέρουν ότι [οι Τούρκοι] έχουν

πλημμυρίσει την περιοχή πάνω από το Σμάριε: Τουρτζάκ, Τσούσπερκ, Ντομπρέπολιε, Νάντλισεκ, Κάρνεκ, Ζούζεμπερκ, Σούχα Κράινα, Ρίμπνιτσα, Κοσέβιε. Σε αυτές τις περιοχές έχουν κάψει τα πάντα και, χωρίς αμφιβολία, έχουν πάρει τους κατοίκους και τα οχυρά. [...] οι καημένοι, δεν είχαν ακόμα καλά-καλά μαζέψει τη σοδειά τους και είχαν μόλις ξεκινήσει το αλώνισμα. Τα σιτηρά, τα δεμάτια, η σπορά, όλα κάηκαν, έτσι [...] δεν έχουν τίποτα να φάνε.

Όσο για τους άλλους Τούρκους, ο κυρίως στρατός τους στρατοπέδευσε κοντά στο Μπελά Τσερκέφ. Με τις φωτιές και τις λεηλασίες προκαλούν τέτοια καταστροφή, ώστε μου είναι οδυνηρό ακόμα και να γράφω γι' αυτό. Το Σέντιερνιε στην πεδιάδα, Χμέλιβικ, Νόβο Μέστο, Πρέζεκ, Κοστανιεβίτσα, Ότοτσετς, Μέχοβο, όλες αυτές οι περιοχές έχουν πυρποληθεί κι ερημωθεί. [...] Όλη η χώρα από τις περιοχές της Λιουμπλιάνας πυρπολείται κι ερημώνεται. Τους περιμένουμε κι εδώ από στιγμή σε στιγμή. Μακάρι να τους προλάβει η χάρη του Θεού!

Gestrin, Kos, Melik, σ. 51-52.

? Ποιες ήταν οι άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις της επιδρομής των Οθωμανών στη Σλοβενία; Να εκτιμήσετε ποια από αυτές ήταν πιο επιζήμια για το γηγενή πληθυσμό.

► **Εικ. 3. Αιχμάλωτοι κάτοικοι του Βελιγραδίου (1521)**

Samardžić, σ. 128-129.

? Αποδίδει το σχέδιο τα αισθήματα των αιχμαλώτων; Να γράψετε μια σύντομη περιγραφή του περιστατικού, όπως το αντιλαμβάνεστε από την εικόνα. Να συγκρίνετε το κείμενό σας με το κείμενο A-11.

A-11. Χριστιανοί αιχμάλωτοι στη Βοσνία (1530)

Πρώτα απ' όλα, η Κάτω Βοσνία είναι πολύ ορεινή, με μεγάλα δάση τριγύρω και, εκτός από μια μικρή περιοχή, δεν καλλιεργείται καλά, απλά επειδή την λεηλατούν συχνά οι Κροάτες και άλλοι. Όταν την κατείχαν οι Χριστιανοί, οι αρχές δεν τους επέτρεπαν να την καλλιεργούν. Όταν όμως την κατέκτησαν οι Τούρκοι, άρχισε να καλλιεργείται το μεγαλύτερο μέρος της Κάτω Βοσνίας. [...]

Την ίδια νύχτα, λίγες ώρες μετά από μας, έφτασαν οι Τούρκοι στο χωριό Κρούστσιτσα [Μέση Βοσνία], όπου περνούσαμε τη νύχτα. Είχαν μαζί τους γύρω στα είκοσι φτωχά και εξαθλιωμένα χριστιανόπουλα, αγόρια και κορίτσια, τα οποία είχαν αιχμαλωτίσει εφτά μέρες νωρίτερα. Στη διάρκεια της νύχτας, προτού αναχωρήσουμε, έδωσαν τα παιδιά στον Ουσρέφ Μπέη, τον πασά της Βερχμπόσνα²⁰ (όσα του αναλογούσαν). Ω! άθλια δουλεία της Βαβυλώνας! [...]

Πόσες φορές δεν τα κοιτούσαμε, να στέκονται μπροστά μας με τα χέρια τους σταυρωμένα, τα μάτια τους στραμμένα στον ουρανό, να αναστενάζουν και να μην τους επιτρέπουν να μας μιλήσουν. Όταν κάποιο από αυτά βρέθηκε μόνο μαζί μας, μας έλεγε: «Πώς περιμέναμε να απελευθερωθούμε με τη βοήθεια του Χριστού! Με χαρά θα πηγαίναμε στη χώρα σας, μακριά απ' αυτήν την τυραννία. Τώρα πια χάσαμε κάθε ελπίδα, που βλέπουμε κι εσάς ακόμα να υποκλίνεστε στον Τούρκο αυτοκράτορα και να του ζητάτε ειρήνη».

Τους απαντήσαμε με συμπόνια και τους παρηγορήσαμε δίνοντάς τους ελπίδες για μια καλύτερη μοίρα. Κάνε Θεέ μου, ώστε όλοι αυτοί, που δεν μπορεί να τους αγγίξει η τουρκική βία, να αντιληφθούν την κατάσταση! Μόνο τότε θα σπλαχνιστούν σ' αλήθεια αυτούς τους ανθρώπους που θεωρούμε ειλικρινείς Χριστιανούς και οι οποίοι, παρά τις απεριγράπτες συμφορές και την τρομερή βία που γνώρισαν, παρέμειναν πιστοί στη χριστιανική τους πίστη.

Kuripestic, σ. 17-23.

20 Η Βερχμπόσνα ήταν μια μεσαιωνική πόλη (*civitas Vrhbosna*) στην περιοχή του Σεράγεβου.

Ο Μπενεντίκτ Κουρίπεσιτς ταξίδεψε στην Κωνσταντινούπολη μέσω της Βοσνίας και άλλων οθωμανικών επαρχιών ως μεταφραστής της αψβουργικής πρεσβείας.

Ποιες ήταν οι οικονομικές συνέπειες της οθωμανικής κατάκτησης της Κάτω Βοσνίας; Να συγκρίνετε αυτήν την κατάσταση με την ερήμωση της Σλοβενίας. Να προσπαθήσετε να διαλευκάνετε ποιες ήταν οι αιτίες των τυχόν διαφορών.

III. Η άλωση της Κωνσταντινούπολης / Η κατάκτηση της Ιστανμπούλ (1453)

A-12. Η άλωση της Κωνσταντινούπολης από την πλευρά των Βυζαντινών – Γεώργιος Σφραντζής

[...]και τη δ' του μηνός του αυτού έτους ήλθεν πάλιν αμηνράς και παρέπεσε την πόλιν πολιορκών αυτήν πάσι τρόποις και πάσαις μηχαναίς, δια τε γης και θαλάσσης περικυκλώσας και τα ιη' μίλια της πόλεως, τετρακοσίων πλευσίμων όντων από την θάλασσαν μικρών και μεγάλων, διακοσίων δε χιλιάδων ανδρών από της στερεάς, εχούσης της πόλεως, της τοσαύτης εις μέγεθος, άνδρας προς αντιπαράταξιν .δψ ως άνευ των ξένων μόλις όντων σ' ή μικρόν τι προς. [...]

Και τη κθ' Μαΐου ημέρα, γ' ώρα της ημέρας αρχή, απήρε την πόλιν ο αμηνράς, εν η ώρα και αλώσει της πόλεως και ο μακαρίτης αυθέντης μου και βασιλεύς κυρ Κωνσταντίνος²¹ σκοτωθείς απέθανεν [...]

[...] αλους ουν εγώ και πάντα τα δυσχερή και κακά της αιχμαλωσίας υπενεγκών ο άθλιος, τέλος εξαγορασθείς.

Τη α' Σεπτεμβρίου του ξβ' έτους εις τον Μυζηθράν²² απέσωσα, της γυναικός μου και των παιδίων μου υπό γερόντων και καλών Τούρκων αλωθέντων, και παρ' αυτών πάλιν πραθέντων εις τον του Αμηνρά μελαχούρη²³, ήγουν κόμητα των αυτού αλόγων, ος και πολλάς και καλάς των αρχοντισσών ηγόρασε, και πολλά εκέρδησεν επ'αυτούς [...]

Ερωτήσσειε δ' αν τις, και τι εγεγόνει παρά του βασιλέως τον δια μέσου καιρόν της μάχης, εν ω δη χρόνω και καιρώ ο αμηνράς παρεσκευάζετο, και τι προς βοήθειαν εποήσαν οι έξωθεν Χριστιανοί. Και των μεν έξωθεν χριστιανών δηλόν εστιν ότι ουδέ τίποτε [...]

Ευρεθέντος και γαρ του Καρδιναλίου Ρωσία την πόλιν, μέσος εγώ παρ' αυτού γέγονα εις τον αιόδιμον και μακαρίτην αυθέντην μου τον βασιλέα ίνα γένηται

πατριάρχης και (πάντα) να γένωνται παρ'αυτού και του τότε πάπα, ή καν εκ δευτέρου να μνημονευθεί ο πάπας και πολλών λόγων και βουλής και μελέτης γενομένης έδοξε τω αιοδίμω βασιλεί, ότι το εν να λειψη παντελώς, διότι πατριάρχου γενομένου ένι χρεία παντελώς ή να πείθωνται αυτώ ή εχθρα να γένηται και πόλεμος μέσον αυτου και των μη πειθομένων αυτω του δε μνημοσύνου, ας γένηται δια την ελπίδα της βοηθείας ημών εις την ανάγκην [...]

Και γενομένου τη ιβ' του Δεκεμβρίου μηνός διέβησαν ιδού μήνες εξ και τοσοούτον λόγον εποίησαντο υπέρ βοηθείας, όσον εποίησατο ο σουλτάνος του Κάρεος [Καΐρου] [...]

Migne, σ. 1059-1063.

Ο Γεώργιος Σφραντζής ήταν ένας ανώτερος αξιωματούχος της ύστερης βυζαντινής περιόδου και καγκελάριος για κάποια χρονική περίοδο. Αφού αιχμαλωτίστηκε και απελευθερώθηκε έναντι λύτρων, στη συνέχεια έγινε μοναχός και συνέγραψε ένα χρονικό το οποίο αποτελεί μία από τις κυριότερες πηγές για την πτώση της Κωνσταντινούπολης. Στην προσπάθειά του να δικαιολογήσει την πολιτική που ακολούθησαν οι τελευταίοι βυζαντινοί αυτοκράτορες, ο Σφραντζής κατηγορεί τους Καθολικούς, επειδή δε βοήθησαν το Βυζάντιο, παραλείποντας το γεγονός ότι μετά τη θρησκευτική ένωση της Φλωρεντίας (1439) ο πάπας είχε οργανώσει πολλές σταυροφορικές εκστρατείες εναντίον των Οθωμανών· ωστόσο, είναι αλήθεια ότι μετά τις συντριπτικές ήττες στη Βάρνα (1444) και το Κόσοβο (1448) διακόπηκαν οι προσπάθειες εκδίωξης των Οθωμανών από την Ευρώπη και διάσωσης του Βυζαντίου, και τη στιγμή της τελικής οθωμανικής επίθεσης η Κωνσταντινούπολη δέχτηκε ελάχιστη μόνο βοήθεια.

21 Κωνσταντίνος ΙΑ' Παλαιολόγος, τελευταίος βυζαντινός αυτοκράτορας (1449–1453).

22 Ο Μυστράς ήταν η πρωτεύουσα του βυζαντινού πριγκιπάτου του Μωριά, το οποίο κατέλαβαν οι Οθωμανοί το 1460.

23 Οθωμανός αξιωματούχος, υπεύθυνος για τους αυτοκρατορικούς στάβλους.

Ποια ήταν η τύχη των Βυζαντινών που επιβίωσαν μετά την πτώση της Κωνσταντινούπολης; Περιόρισε τα προνόμια των αριστοκρατικών και πλούσιων οικογενειών η υποδούλωση σε ένα ξένο κυρίαρχο; Πιστεύετε ότι μια διαφορετική πολιτική θα μπορούσε να σώσει την Κωνσταντινούπολη από την οθωμανική κατάκτηση;

A-13. Οι νέοι κάτοικοι της Κωνσταντινούπολης την εποχή του Μωάμεθ Β΄

Σπίτια δόθηκαν στους νέους ανθρώπους που έφταναν. Η Ιστανμπούλ άρχισε να ευημερεί. Αργότερα οι άνθρωποι αυτοί θεωρήθηκαν υπόχρεοι για *μουκατά*²⁴. Αυτό δύσκολα το δέχτηκαν. Είπαν: «Μας εξορίσατε από το μούλκι μας [*mülk*: ιδιωτική περιουσία, ιδιωτικές γαίες]. Μας φέρατε εδώ να πληρώνουμε νοίκι για τα σπίτια των απίστων;». Ορισμένοι εξαφανίστηκαν, αφήνοντας πίσω τις γυναίκες και τα παιδιά τους. Ο σουλτάνος Μωάμεθ είχε έναν δούλο με το όνομα Κούλα Σαχίν, τον οποίο είχε κληρονομήσει από τον πατέρα του και ήταν κάποτε βεζίρης. Αυτός του είπε: «Υπέρλαμπρε σουλτάνε μου! Οι πρόγονοί σου κατάκτησαν πολλά μέρη. Ποτέ δεν ζήτησαν *μουκατά*. Είναι πρόπον και για εσένα να μην τον ζητήσεις». Ο σουλτάνος δέχτηκε τα λόγια του. Ακύρωσε τον *μουκατά*. Εξέδωσε ένα διάταγμα που έλεγε ότι σε οποιονδήποτε είχε δοθεί ένα σπίτι, έπρεπε να το κρατήσει ως ιδιοκτησία του. Έδωσαν πιστοποιητικά στους ανθρώπους, έτσι ώστε τα σπίτια να είναι ιδιοκτησία τους. Η πόλη άρχισε να ευημερεί ακόμα περισσότερο. Οι άνθρωποι άρχισαν να οικοδομούν τζαμιά, συγκροτήματα και σπίτια. Η πόλη άρχισε να αναπτύσσεται. Έπειτα ο σουλτάνος είχε ένα βεζίρη που ήταν γιος απίστου. Έγινε πολύ οικείος του σουλτάνου. Οι παλιοί άπιστοι της Ιστανμπούλ ήταν φίλοι του πατέρα αυτού του βεζίρη. Έμπαιναν μέσα, όταν ο βεζίρης ήταν εκεί και του έλεγαν «Εί! Τι κάνεις; Αυτοί οι Τούρκοι έκαναν την πόλη να ευημερεί και πάλι. Πού είναι ο ζήλος σου; Κυρίεψαν τη

χώρα που ανήκει στον πατέρα σου και σε μας. Την κατέχουν και τη χρησιμοποιούν μπροστά στα μάτια σου. Τώρα είσαι σύντροφος του Σουλτάνου. Κάνε κάτι να εμποδίσεις αυτούς τους ανθρώπους να μεγαλώσουν την πόλη. Η πόλη πρέπει να μείνει στα χέρια μας όπως ήταν κάποτε». Ο βεζίρης τότε είπε «ας επιβάλουμε τον *μουκατά* για μια ακόμα φορά. Αυτοί οι άνθρωποι δεν πρέπει να χτίζουν ιδιοκτησίες. Η πόλη πρέπει να παραμείνει καταστραμμένη. Έπρεπε να βρίσκεται στα χέρια του λαού μας». Ο βεζίρης επηρέασε την καρδιά του σουλτάνου. Ο *μουκατάς* θεσπίστηκε πάλι. Ένας ψευδομουσουλμάνος δούλος δόθηκε σύντροφος σε έναν από τους συνωμότες απίστους. Κατέγραφαν ό,τι έλεγε ο συνωμότης άπιστος.

Ερώτηση: Ποιος είναι αυτός ο βεζίρης;

Απάντηση: Είναι ο Μεχμέτ Πασάς ο Έλληνας²⁵. Αργότερα ο σουλτάνος έβαλε να τον στραγγαλίσουν σαν να 'ταν σκυλί.

Aşıkpaşa-zâde, σ. 193.

Μετά την κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης το 1453, ο Μωάμεθ Β΄ επιχείρησε την ανοικοδόμηση της πόλης προκειμένου να δημιουργήσει μία πρωτεύουσα αντάξια της αυτοκρατορίας του. Στο αστικό οικοδομικό του πρόγραμμα περιλαμβάνονταν το Ανάκτορο του Τοπκαπί, αρκετά τζαμιά και διάφορα δημόσια κτίρια. Μία σημαντική πτυχή του ζητήματος ήταν η μεταφορά κατοίκων στην πόλη. Προκειμένου να επιτύχει αυτόν τον στόχο, ο σουλτάνος συνδύασε τον αναγκαστικό εποικισμό με αστικούς πληθυσμούς που μετέφερε από τις κατακτημένες περιοχές και την προσέλκυση εθελοντών εποίκων από το σύνολο της αυτοκρατορίας. Το χρονικό του Ασίκπασαζαντε περιγράφει ορισμένες από τις εντάσεις που προκάλεσε αυτή η πολιτική και αντανάκλα επίσης τη δυσφορία της τουρκικής αριστοκρατίας απέναντι στην ανέλιξη των αξιωματικών που προέρχονταν από δούλους (*kul*, «κούλης») του σουλτάνου, συχνά χριστιανούς που είχαν πρόσφατα προσηλυτισθεί στο Ισλάμ.

²⁴ Γενικά *mukataa* σημαίνει η εκμίσθωση ή η εκμισθωμένη γη. Στην συγκεκριμένη περίπτωση όμως, σημαίνει το μίσθωμα το οποίο καλούνταν να πληρώσουν οι έποικοι για τα σπίτια στα οποία έμεναν.

²⁵ Ο Μεχμέτ Πασά ήταν μεγάλος βεζίρης από το 1467 έως το 1470. «Ρουμ» ήταν η τουρκική λέξη για τον «Έλληνα».

IV. Πληθυσμός και θρησκευτικές μεταστροφές

A-14. Αναγκαστική μεταφορά του πληθυσμού [sürgün] από τη Μικρά Ασία στα Βαλκάνια (ύστερος 14^{ος} αιώνας)

Σύμφωνα με την παράδοση, υπήρχαν νομαδικά νοικοκυριά [göçer evler, «γκιοτσέρ εβλέρ»] στην επαρχία του Σαρουχάν²⁶ τα οποία συνήθιζαν να ξεχειμωνιάζουν στην πεδιάδα της Μενεμένης. Το μονοπώλιο του αλατιού είχε επιβληθεί σε αυτές τις περιοχές. Δεν συμμορφώθηκαν σε αυτό το μονοπώλιο. Μήνυμα στάλθηκε στο σουλτάνο. Ο Βαγιαζήτ Χαν²⁷ έστειλε μετά μήνυμα στο γιο του Ερτογρούλ, λέγοντάς του να υποτάξει πλήρως όλα τα νομαδικά νοικοκυριά στην πεδιάδα της Μενεμένης και να τους στείλει όλους, με τη συνοδεία των κούληδών του [kul, kullar: δούλος], στην πεδιάδα του Φιλίμπε [Φιλιππούπολη, Πλόβντιφ]. Ο Ερτογρούλ υπάκουσε στις εντολές του πατέρα του, χωρίς να παραλείψει τίποτα, στέλνοντας όλα τα νομαδικά νοικοκυριά στην πεδιάδα του Φιλίμπε. Τους μετέφεραν λοιπόν εκεί και τους εγκατέστησαν γύρω από το Φιλίμπε. Σήμερα, είναι αυτοί που αποτελούν τον κύριο πληθυσμό των εδαφών γύρω από το Φιλίμπε.

Neşri, σ. 339.

Μπορούσαν να επιλέξουν οι τούρκοι νομάδες από τη Μενεμένη εάν θα μετακινούνταν ή όχι στα Βαλκάνια; Ποιες νομίζετε πως ήταν οι επιπτώσεις της οθωμανικής κατάκτησης για τους τουρκικούς πληθυσμούς της Ανατολίας;

A-15. Οι υποσχέσεις των Οθωμανών στους βόσνιους αγρότες – επιστολή του βασιλιά Στεφάν Τομάσεβιτς (1461-1463) στον πάπα Πίο Β΄

Οι Τούρκοι έχτισαν πολλά οχυρά στο βασιλείο μου και φέρονται πολύ καλά στους ανθρώπους της υπαί-

θρου. Υποσχέθηκαν ελευθερία σε κάθε χωρικό που θα προσχωρήσει στο Ισλάμ. Το απλοϊκό μυαλό του αγρότη δεν μπορεί να διακρίνει πίσω από ένα τέτοιο πανούργο τέχνασμα και πιστεύει ότι αυτή η ελευθερία θα κρατήσει για πάντα.

Andrić, σ. 15.

A-16. Ο Ιωασάφ, ορθόδοξος επίσκοπος Βιδινίου, για τον βίαιο και τον οικειοθελή εξισλαμισμό (15^{ος} αιώνας)

Ω! Ντροπή! Πολλοί μεταπήδησαν στην επαίσχυντη πίστη του Μωάμεθ: άλλοι από φόβο, άλλοι καθώς μαλάκωσαν από κολακείες ή νικήθηκαν από το υλικό κέρδος και άλλοι ακόμα ενώθηκαν με τους εχθρούς καθώς δελεάστηκαν, μέσα στην ανοησία τους, από επιστολές και τεχνάσματα.

Bulgarska, σ. 206.

A-17. Μεταστροφή στο Ισλάμ ενός νέου αγοριού χωρίς πατέρα, από κατάστιχο καθή (1636)

Ο τζιμής [Zimmi: «προστατευόμενο άτομο», μη μουσουλμάνος που ζούσε σε κράτος μουσουλμάνων] Τοτοντόρι, ένας δεκάχρονος περίπου, νέος, από το χωριό Ορτά Κιοϊ του καζά της Λευκωσίας [είπε]: Εγκατέλειψα τώρα την ψεύτικη θρησκεία και έχω την τιμή να ανήκω στο Ισλάμ. Πήρε το όνομα Μουσταφά.

Jennings 1993, σ. 139.

Γενικά, οι άνθρωποι αναφέρονται στα κατάστιχα με το όνομα που τους δόθηκε και το όνομα του πατέρα τους («Χ γιος του Υ»). Το γεγονός ότι στην περίπτωση του Τοτοντόρι δεν γίνεται καμιά αναφορά στον πατέρα του υποδηλώνει ότι πρόκειται πιθανόν για εξώγαμο παιδί.

²⁶ Επαρχία της δυτικής Μικράς Ασίας. Τον 14ο αιώνα αποτελούσε ανεξάρτητη τουρκική ηγεμονία η οποία ενσωματώθηκε στο οθωμανικό κράτος το 1390, στις αρχές της βασιλείας του Βαγιαζήτ.

²⁷ Βαγιαζήτ Α΄ ο Κεραυνός (1389-1402).

A-18. Αίτηση νέου άνδρα που επιθυμεί να μεταστραφεί στο Ισλάμ (1712)

Εξοχότατε, μεγάλε και ελεήμονα Σουλτάνε! Να είσαι υγιής!

Εγώ, ο δούλος Σου, είμαι ένας φτωχός άνθρωπος από την περιοχή της Ρούσας. Στον τόπο που γεννήθηκα ένωσα μέσα μου την επιθυμία να γίνω μουσουλμάνος και γι' αυτό προστρέχω σε Εσένα. Έκκλησή μου είναι να μου δοθεί η τιμή, με την προσωπική Σου παρουσία, να ομολογήσω την πίστη στο Ισλάμ. Ας είσαι ελεήμων και ας μου παραχωρήσεις μια αλλαξιά και κάτι για να ζω. Ευγενικά ζητώ τη διαταγή σου. Η διαταγή είναι στην εξουσία της Εξοχότητάς Σου, υπέρλαμπρε σουλτάνε μου.

Ο δούλος σου Αμπντουλάχ.

Osmanski, σ. 160.

Να καταγράψετε τα πιθανά κίνητρα που παρακινούν τους Χριστιανούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας να μεταστραφούν στο Ισλάμ.

Να εξετάσετε επίσης τα κείμενα Γ-13 και Δ-30.

Θεωρείτε πώς οι ομοιότητες μεταξύ των δύο θρησκειών μπορεί να διευκόλυναν τις θρησκευτικές μεταστροφές;

Συσχετίστε το φαινόμενο με τη χριστιανική αρχή της τιμωρίας του Θεού. Θεωρείτε πιθανόν να επέδρασαν στις θρησκευτικές μεταστροφές οι έννοιες της ενοχής και της τιμωρίας του Θεού;

Ποιες ήταν οι γενικές συνέπειες της οθωμανικής κατάκτησης στην εθνοτική και θρησκευτική δομή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης;

